

Agricolan apostolisen uskontunnustuksen suomennos.

Apostolinen uskontunnustus (Credo) on ollut Isämeidän rukouksen, Enkelin tervehdysten (Ave Marian) ja Kymmenen käskyn sanojen ohella kristillisen uskonnon opetuksen tärkeimpiä pääkappaleita jo katolisena aikana. Kummien oli kastetilaisuudessa luvattava kasvattaa lapsi sen tuntemiseen ja sen opin noudattamiseen. Papit olivat velvolliset opettamaan sen seurakuntalaisilleen ja vanhemmat lapsillensa. Ja koululaisten oli opittava se ulkoa latinaksi ns. »catechismus canonicuksesta» jo aivan ensi asteilla. Sen tekstin käsitettiin syntyneen siten, että jokainen 12 apostolista oli sanellut siitä pienen palasen, ja se jaettiin sen vuoksi 12 osaan. Tähän katoliseen jakotapaan viitataan eräissä Agricolan Rukouskirjan rukouksessa, jossa syntiensä tunnustaja sanoo: »En olen niite Caxitoijstakymmende pyhen wskon Cappaleita pitenyt, niijn kijndijest quin mine funtin pälle (so. kastemaljan päällä) lupasin.»

Uskontunnustuksen latinankielinen muoto oli painunut Agricolan mieleen Viipurin koulussa 1520-luvulla. Suomeksi hän joutui esittämään sen 1530-luvulla toimiessaan luterilaisena pappina ja saarnamiehenä Turussa sekä suomalaisella maaseudulla piispantarkastusmatkoilla mukana ollessaan. Örebron kirkolliskokouksen päätös 1529 velvoitti näet Ruotsi-Suomen papistoa lukemaan sen kansankielisenä aina saarnan yhteydessä. Arvattavasti se oli suomennettuna jo sitä ennenkin. Painettuna tapaamme sen Agricolan teoksissa neljä kertaa, nim. kahdessa Abckirian laitoksessa (1544? ja 1549?), Rukouskirjassa (1544) ja Käsikirjassa (1549, osittain kolmesti), oikeinkirjoituksen puolesta hiukan vaihtelevana.

Abckirian toisessa laitoksessa se esiintyy seuraavan muotoisena (sen rinnalle on asetettu Olavus Petrin ruotsinno v:lta 1526):

Uscon cappalet.

Ensin Loomisesta. Mine vskon Jumalan päle Isen caikiuالتian, loijan taiuan, ia maan.

Lunastuksesta. Ja mine vscon Jesusen Christusen, hänen ainoan Poiansa päle, meiden Herran, ioca on sikinyt pyheste hengeste, Syndynyt neitezeste Mariasta, Pinattu poncius Pilatusen alla, Risti[n]naulettu, coletettu, Ja haudattu. Alasastui heluetin, colma[n]na peivene ylesnoui coluiasta. Ylesastui tivasen, Istu Jumalan Isen caikiuالتian oikiällä. Sielte on tuleva domitzeman eleuet ia colluet.

Olavus Petri: Een nyttwgh wnderwisning 1526.

Iach troor vpåå gudh fadher alzmektugan, hemmelrikes och jorderikis scapare.

Och vpå Jesum Christum hans eenda son war herra. Huilken afflader war aff then helgha anda födder aff jomfru maria Pijnter under pontio Pilato, korsfäster dödher och jordadher. Foor nidher till helwitis, tridie daghen stoodh han vpp aff dödha. Foor vpp til himbla sitter påå alzmektog gudz faders höggra hand. Thädhan kommandes til att döma liffwandes och dödha.

Pyhytoxesta. Mine wskon pyhen Hengen päle Pyhen Christitun seurakunnan, Pyhein osanottamisen. Syndijen andexisamisen. Rumin ylesnousemisen. Ja ijancaikisen elemen. Amen.

Jach troor vpää then helgha anda. Then heligha christeligha kyrkia helgha manna samfund. Syndernes förlåtelse. Lekamsens vppståndelse. Och ewinnerlight lijff, Amen.

Suomennos ei ole tehty suoraan latinasta, ei esim. Missale Aboensen eikä Manuale Aboensen tekstistä, eikä myöskään siitä keskiaikaisesta ruotsinnoksesta, joka tavataan rukouskirjoissa »Vårfrutider» ja »Den swenska Tideboken» (1525), vaan siinä on selvästi havaittavissa myöhemmän ajan luterilaisia piirteitä. Ensinnäkin herättää huomiota uskontunnustuksen jako kolmeen osaan eli kappaleeseen, joilla kaikilla on oma erikoinen nimensä. Se perustuu Lutheriin, joka siten on tahtonut havainnollisesti tehostaa uskontunnustukseen sisältyvää kolminaisuusoppia. Hänellä se esiintyy tässä muodossa ensi kerran v. 1529 ilmestyneessä pienessä katekismuksessa »Der kleine Catechismus oder Enchiridion» sekä sen myöhemmissä saksalaisissa ja latinankielisissä painoksissa. Siitä Agricola on suomentanut nuo nimikkeet: »Ensin Loomisesta» (Lutherilla: »Der erste Artickel, von der Schöpfung»), »Lunastuksesta» (L: »Der ander Artickel, von der Erlösung») ja »Pyhytoxesta» (L: Der dritte Artickel, von der Heilung»). Luther on niin ikään tahtonut poistaa kolmannen uskonkappaleen tekstistä katolisen leiman kääntämällä sanat »(credo) in sanctam ecclesiam Catholicam» saksaksi »(ich glaube) an ein heilige Christliche kirche», ja siihen perustuu Agricolan suomennoksen sanonta »pyhen Christitun seurakunnan», samoin kuin Ruotsin uskonpuhdistajain käännös »then heligha christeligha kyrkio» (jota keskiajan ruotsalaisissa käännöksissä vastaa »the helga almenneligha kirkiö»).

Ohimennen mainittakoon, ettei Abckirian aikaisemmassa laitoksessa, josta E. Granit-Ilmoniemi on löytänyt ja julkaissut pieniä katkelmia, vielä ole Lutherin kolmijakoon liittyviä kappaleiden nimikkeitä, joten se siinä suhteessa edustaa vanhempaa kantaa, samoin kuin eräissä oikeinkirjoitusseikoissakin. Mutta sanat »minä uskon» on ilmeisesti toistettu siinä kolmeen kertaan (latinalaisessa tavallisesti vain kahdesti), ja siinä tavataan jo muoto »Christittu seurakunta».

Näin ollen on varmaa, että Agricola on uskontunnustusta suomentaessaan pitänyt silmällä Lutherin pientä katekismusta. Mutta tekstin tulokinnassa hän on samalla monissa paikoin nojannut ruotsalaiseen esikuvaan. Tämä esikuva on luultavasti ollut se uskontunnustuksen käännös, joka tavataan Olavus Petrin teoksessa »Een nyttwgh wnderwijsning» v. 1526 tai ruotsalaisessa katekismuksessa, mikäli se on painettu jo ennen vuotta 1544. Sen vaikutusta ovat semmoiset Agricolan ruotsinvoittoisuus-

det kuin »mine uskon Jumalan päle» (r. »jach troor vpåå»; vrt. Lutherin »ich glaube an» tai *ynn*) — jonka rinnalla suomentajalla on tosin oikeita-kin uskoa sanaan liittyviä objektimuotoja —, »*pinattu poncius Pilatusen alla*» (r. »*pijnter under Pontio Pilato*», saks. gelitten *vnder*, lat. *passus sub P.P.*), *alasastui helvetin* (r. »*midherstighen*» t. »*foor nidher til helwetus*»), *ylesastui* ja *ylesnoui*. *Rumin ylesnousemus* on lähempänä ruotsalaista käännöstä *Lekamsens vppståndilse* kuin Lutherin »*aufferstehung des fleysches*» tai latinan »*carnis resurrectio*». Käsikirjassa esiintyy myös ruotsin mukaisesti muoto *nydhen* Pyhen Christitun Seuracunnan.»

Paikoin kuultaa suomennoksen läpi uskontunnustuksen latinankielinenkin alkumuoto. Sitä osoittavat eräät suomen kielelle oudot sanojen järjestykset: *loija taijvan ia maan* (pro: »*taivaan ja maan luoja*», joka esiintyy kerran Käsikirjassa; vrt. lat. »*creatorem coeli et terrae*», Lutherilla »*Schöppfer hymmels vnd der erden*», ruots. »*himmelens och jordenes scapare*»), *Isen caikiuultian* (pro: *kaikkivaltiaan isän*; vrt. lat. *patrem omnipotentem*), jonka edeltä pilkun poisjääminen (painovirhe!) saattaa aiheuttaa Agricolan käännöksessä ainoan varsinaisen väärinkäsityksen (*Jumalan isä!*). Huomattakoon myös sanan *kädellä* tai *puolella* poisjätö tuossa lauseessa: »*Istu Jumalan, Isen caikiuultian oikiialla*», joka noudattaa tarkasti latinan kielistä elliptistä muotoa: »*sedet ad dextram*» tai sen mukaista Lutherin käännöstä: »*Zur rechten gottes*». Agricolan Käsikirjassa on vastaavassa kohdassa kuitenkin ruotsin mukaisesti lisätty *kädhelle. Pyhein osanottamisen* lähimpänä esikuvana lienee pidettävä niinikään latinan sanoja *sanctorum communionem*, jota Lutherilla vastaa »*die gemeyne der heiligen*» ja ruotsissa »*helgha manna samfund*». Käsikirjassa Agricolalla on kerran ruotsinmukaisempi »*Pyhein ychteys ia seuracunda*», ja joskus muulloin hän on kääntänyt sanan »*communio*» sanalla *osaliseus*.

Nähdäkseni aivan omaa käsitystapaa edustaa suomennoksessa Kristuksesta käytetty teonsana *coletettu*, joka ilmaisee piinaajien aiheuttaneen hänen kuolemansa. Sen sijaan kaikissa lähteissä mainitaan vain, että hän *kuoli* (lat. *mortuus est*, saks. *gestorben*, ruots. *dödher*). Ja niin tekee Agricolakin kerran poikkeuksellisesti Rukouskirjassaan (MAKT I 847) käyttäen tässä kohdassa sanaa *coolli*.

Niinkin pieni kappale kuin tämä uskontunnustuksen suomennos kuvastaa Agricolan persoonallisuutta ja kääntämistapaa: hänen perinpohjaisuuttansa, tunnollisuuttansa ja asiallisuuttansa. Hän ei tyydy yhteen ainoaan lähteeseen, jos suinkin useampia on saatavissa, eikä noudata sitä orjallisesti, vaan harkiten. Tässä tapauksessa hänellä on ymmärtääkseni ollut edessään kolme tai neljä alkutekstiiä: latinalainen, saksalainen, ruotsalainen sekä mahdollisesti myös varhaisempi suomalainen

käännös. Niitä tarkasti tutkimalla ja vertailemalla hän on päätenyt sanavastineihin ja lausemuotoihin, jotka ovat tyydyttäneet hänen uskonvakaumustansa sekä kieliastiansa. Luther on hänen suuri oppi-isänsä ja esikuvansa ratkaisevissa periaatekysymyksissä. Mutta hän sulattaa käännökseensä myös muilta tahoilta saatuja vaikutuksia.

On syystä moitittu Agricolan oikeinkirjoitustavan suurta horjuvaisuutta ja hänen sanastonsa ja lauseparsiensa paikoin häiritsevää muukalaisvoittoisuutta. Nykyajan suosima kielen purismi ja uniformismi oli hänelle, samaten kuin hänen aikalaisilleen skandinaavisille ja saksalaisille kirjailijoille, vielä vieras. Sitä ei tavattu siihen aikaan juuri muissa kuin ns. kuolleissa kielissä. Kaikkine kielellisine puutteellisuuksineen on Agricolan uskontunnustukselle antama muoto kelvannut vähäisin korjauksin (ensinnä jo Jaakko Finnon tekemin v. 1582) käytettäväksi Suomen kirkoissa yli 300 vuoden aikana.

V. TARKIAINEN